

Oponentský posudek na bakalářskou práci Barbory Šmilauerové „Integrace dětí se zdravotním postižením do škol“

Posuzovaná bakalářská práce se zabývá procesem integrace dětí se zdravotním postižením do základních škol, resp. víceletých gymnázií. Praxi na školách autorce zprostředkovaly rozhovory s asistentkami dětí s hendikepem.

Struktura práce kopíruje obvyklé schéma, kde po části věnované teoretickému zarámování problematiky integrace následuje krátká kapitola o metodologii následovaná analýzou empirických dat, krátkým závěrem, literaturou a přílohami (přepisy rozhovorů). Největší prostor je věnován analýze sedmi rozhovorů s asistentkami zdravotně postižených dětí ze tří pražských základních škol a jednoho víceletého gymnázia. Podkapitoly sledují následující témata: spolupráce asistentky s rodiči dítěte a s učiteli, vztah asistentky s dítětem-klientem a dětmi ve třídě, vztah mezi dítětem a jeho spolužáky, rozdíl mezi prvním a druhým stupněm základní školy.

Zvolená problematika patří bezpochyby k velmi aktuálním otázkám českého školství, je otevřená novým poznatkům. Práci jsem měla možnost posuzovat již v loňském roce, kdy nakonec nebyla obhajována. S potěšením mohu konstatovat, že od té doby doznala mnohých (a snad bez výjimky kladných) změn. Přesto k ní mám několik připomínek nebo nejasností.

Za poměrně zásadní nedostatek považuji nevymezení pozice asistenta v práci. V současné době působí na školách asistenti dvojího druhu – asistenti pedagoga a osobní asistenti dítěte. Ti mají odlišné právní zakotvení, jsou financováni z jiných zdrojů, mohou mít odlišný status, rozdíly mohou být i v organizaci práce a spolupráci s učiteli a ostatními žáky. Asistent pedagoga, jehož pozici zřizuje se souhlasem krajského úřadu na škole ředitel, může být mnohem méně vázaný na jedno dítě než asistent osobní. V textu se nedozvíme, o jakou asistenci se u komunikačních partnerek jednalo (kromě Hanky – asistenta pedagoga).

Úvodní část o faktorech integrace a druzích postižení klientů obsahuje mnoho tvrzení, u nichž není zřejmé, odkud je autorka čerpala (pravděpodobně zčásti [Michalík 2002]). Metodika výzkumu dosud není zcela uspokojivá. Velké pochybnosti mám o relevanci označení výzkumu jako případové studie. To by vyžadovalo zpracovat kontext dané problematiky na určitém případě (např. jedné ze tří základních škol). Předmětem výzkumu není integrovaný systém, což uvádí jako jedno z kritérií (špatně citovaný) M. Sedláček. Podle mého soudu nedošlo k „velmi podrobnému zkoumání“, ani detailnímu zachycení problematiky jednotlivých asistencí, protože uskutečněné rozhovory byly dost krátké a nemohly jít do potřebné hloubky.

V závěrech jednotlivých podkapitol analytické části práce se vynořují zamyšlení nad tím, zda je ten který přístup vhodnější nebo méně vhodný pro integraci dítěte se zdravotním postižením. Vzhledem k různorodosti popisovaných situací, žáků, jejich věku, postižení, škol a nedostatku empirického materiálu není překvapením, že je autorka ostražitá a vyhýbá se jednoznačným závěrům. Podle mého jsou tato „doporučení“ vyloženě nadbytečná, protože nejsou deklarovaným cílem práce, ani neodpovídají na formulované výzkumné otázky.

Analýza dat zůstala spíše na úrovni otevřeného než axiálního kódování. Jednotlivé kategorie nejsou dávány do souvislostí, nejsou interpretovány ve vztahu k nějaké etno/teorii, neslouží příliš ani jako základ pro kladení otázek. Z větší části je text převyprávěním představených citací, aniž by sděloval něco navíc. V jiných případech není argumentace dobře vystavěná. Například se na straně 24 objevuje tvrzení o údajné přímé úměře mezi nefunkční spoluprací rodičů s asistentem a šikanou žáka s asistencí. V jakém vztahu se ale komunikace

rodičů a asistenta/asistentky k chování spolužáků ke zdravotně postiženému dítěti objevuje ve vyjádřeních asistentek? Z následující analýzy i přepisu rozhovoru je zřejmé, že asistentka za důležitější okolnosti průběhu šikany považovala třídní kolektiv a neprofesionální práci jedné pedagožky s ním a autorka s ní souhlasí.

Je přinejmenším sporné tvrdit, že přítomnost žáka s hendikepem je pro učitele práce nad rámec jeho povinností a učitelé by měli mít možnost ji odmítnout (s. 27). Pokud se tato volba neumožňuje rodičům spolužáků z důvodů prosazování rovných práv na vzdělání (s. 14), pak není konzistentní ji přiznávat pedagogům, kteří mají být vykonavateli politiky rovného přístupu. Prosazovat integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami patří přímo k jejich povinnostem. Je zřejmé, že konkrétní praxe může ideály a předpisy více či méně respektovat nebo obcházet (např. rodiče mohou dítě přemístit do školy bez integrovaných žáků), tyto dvě roviny by ovšem měly být důsledně rozlišovány.

Ve vztahu pedagogů a asistentů se nabízí důležitá otázka možné mocenské nerovnováhy v neprospěch asistentů/asistentek. Ta je ovšem pouze naznačena v závěru, navíc v závorkách (s. 41). Asistenti/asistentky jsou ve škole proti pedagogům v menšině, neurčují náplň výuky, tráví přestávky více komunikací s dětmi než s učiteli, jejich kvalifikace je jiná a postavení mnohem nejistější.

Závěr je spíše shrnutím již představených informací. Čtenář se ve skutečnosti dozví velmi málo o etnoteoriích asistentek, které podle závěru měly být jedním z cílů práce, aniž se ovšem byly zmíněny dříve a systematicky sledovány. Empirická data výzkumu ani v analýze, ani v závěru vůbec nebyla konfrontována s jinými výzkumy nebo teoretickými poznatky.

Uvítala bych kapitolu, která by se přímo věnovala aktivitám samotných žákům s hendikepem a jejich postoji k integraci. Citovaný E. Goffman se zaměřuje na metody zvládnání stigmatu, zde nic podobného nenajdeme. Jediná kapitola, kde bylo hendikepované dítě pojímáno alespoň zčásti jako aktér, pojednává o vztahu se spolužáky. Bohužel ani zde nenajdeme příliš detailů o aktivitách dítěte, jeho omezeních a případné snaze je překonávat. Jsou snad osobnost žáka, jeho chování vůči ostatním a školní výsledky pro integraci podle asistentek nedůležité? Podle několika zmínek v textu a přepisů v přílohách to tak nevypadá. Má být podle autorky cílem integrace přizpůsobení „zdravého“ okolí hendikepovanému? Očekávala bych systematictější kladení si otázek týkajících se vnímaných (naplňovaných i latentních) příležitostí a mezí či selhávání integrace zdravotně postižených mezi ne-hendikepované.

Studentka Barbora Šmilauerová splnila nároky kladené na bakalářskou práci. Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení dobře, při dobrém výkonu na obhajobě velmi dobře.

Možné otázky pro obhajobu:

Šlo ve všech případech o asistentky pedagoga, nebo se v některých případech jednalo i o osobní asistentky? Pokud jste hovořila se zástupkyněmi obou pozic, dal by se v jejich výpovědích nalézt nějaký rozdíl?

Není možné, že osobní asistent sám může komplikovat integraci znevýhodněného žáka?

Z čeho jste usoudila, že výzkum byl teoreticky nasycen?

V Praze dne 25. 1. 2010

Mgr. et Bc. Kateřina Vojtíšková